

Finanšu tirgus krīze

Laiks pārbūvei un pārveidei, laiks politikai pierādīt savu vērtību

Tikšanās laikā Mančesterā, kas spēlējusi vienu no galvenajām lomām gan kapitālisma sistēmas, gan organizētas strādnieku šķiras attīstībā, Eiropas Parlamenta PSE grupa šodien simboliski un atbilstīgi pieņem vairāku principu kopumu, kam jāvada tālejošās reformas, kuras šobrīd nepieciešamas ekonomikai un finanšu sistēmai pēc pēdējo gadu laikā piedzīvotās katastrofālās finanšu kapitālisma krīzes. Turpmāk tekstā izklāstīto piecu principu pamatā ir deklarācija, ko 2008. gada 5. novembrī PSE priekšsēdētāja Poul Nyrup Rasmussen vadībā pieņēma Eiropas sociālistu un sociāldemokrātu premjerministri un partiju vadītāji.

1. Glābšanas jostas ne tikai bankieriem

- **Tagad visiem ir skaidri redzams, ka:** dažkārt tirgus rada problēmas, un valdība sniedz risinājumus.
- Pirms dažām nedēļām Eiropa un visa pasaule atradās pie ekonomiskās katastrofas robežas mūsu finanšu tirgu iespaidīgās krīzes dēļ. Finanšu nozari no sabrukuma izglāba Eiropas un citu pasaules valstu valdību koordinēta iejaukšanās pēdējā brīdī. Tagad mūsu vadītājiem tas patš jādara arī visu pārējo labā.
- Mēs pārdzīvojam nopietnāko ekonomisko krīzi pēdējo 80 gadu laikā. Šīs krīzes laikā tiek pārbaudītas mūsu institūciju, demokrātiskās pārvaldes un Eiropas vērtības — vai mūsu līderi spēs stāties pretim šim izaicinājumam? Vai viņi rīkosies, lai kopīgiem spēkiem saglabātu darbavietas un labklājību? Ar pareizu rīcību viņi var ne tikai atveseļot ekonomiku, bet arī izveidot labāku un stabilāku ekonomikas pārvaldību, veselīgāku demokrātiju un progresīvāku sabiedrību.
- Brīdī, kad finanšu tirgi piedzīvojuši krīzi, tikai stingra, koordinēta valdību rīcība var atjaunot uzticību, nodrošināt pasūtījumus un palielināt pieprasījumu uzņēmēju, gan patērētāju sektorā. Eiropas valstu valdībām ir jāpalielina valsts izdevumi, jāveicina uzņēmējdarbība un jāsekmē MVU izveide un izaugsme. Jo koordinētākas būs šīs darbības, jo lielāks efekts tiks panākts.
- Lai to realizētu, ES steidzami jāšper 4 soļi:
 1. jānosaka nepieciešamā stimula apjoms Eiropas mērogā, lai izveidotu dalībvalstu rīcības struktūru, un jāuzstāj, lai visas dalībvalstis atbilstoši to fiskālajam stāvoklim sniegtu savu ieguldījumu ekonomikas atveseļošanas paketē;

2. jāsniedz atbalsts finansiālās grūtībās nonākušām dalībvalstīm, kuru spēja rīkoties patstāvīgi ir ļoti ierobežota. Dažas no ārpus eirozonas dalībvalstīm ir piedzīvojušas spekulatīvus uzbrukumus to valūtām, un tām ir nācies paaugstināt procentu likmes, lai gan tās būtu jāsamazina. Eiro ir aizsargājis eirozonas dalībvalstis, taču pat dažās no tām valsts parāda finansēšanas izmaksas ievērojami palielinājušās. Eiropai ir svarīga loma kapitāla piesaistīšanā un novirzīšanā, piemēram, apdrošinot valsts parādu, izmantojot eiroobligācijas vai palielinot Eiropas Investīciju bankas aizdevumus MVU un „zaļajām investīcijām”;
3. jāizmanto Eiropā izveidotie mehānismi, piemēram, Lisabonas stratēģijas ziņojums un Ekonomikas un nodarbinātības pamatnostādnes, kas drīzumā tiks publicētas, lai raidītu skaidru signālu par to, kas ir nepieciešams. Prioritātēm jābūt tādiem risinājumiem, kas i) iedarbojas ātri un ii) nostiprina un modernizē Eiropas ekonomiku;

lai pēc iespējas ātrāk gūtu rezultātus, jāpieprasa, lai dalībvalstis palīdzību vispirms piedāvātu tiem, kam tā visvairāk nepieciešama, un jo īpaši maziem uzņēmumiem un neaizsargātām mājsaimniecībām, sniedzot Eiropas glābšanas jostu visvairāk apdraudētajiem.

2. Bankām, kas mūsu naudu paņēma, tā jāatdod

- Valdības triljoniem eiro nodokļu maksātāju naudas sagādāja ne tāpēc, ka tām patiktu bankas, bet gan tāpēc, ka banku krīzes dēļ uzņēmumi nevar iegūt tiem nepieciešamos kredītus, iedzīvotāji nevar saņemt hipotekāros kredītus, uzņēmumi bankrotē, krītas mājokļu vērtība un tiek zaudētas darbavietas.
- Bankas šo naudu paņēma, savukārt mēs tagad pieprasām rezultātu:
 - steidzami jāatjauno aizdevumu līmeņi mājsaimniecībām un uzņēmumiem, jo īpaši MVU; aizdošanas prakse jāpakļauj ciešākām pārbaudēm, kuras veiktu finanšu tiesībsargs, kura uzdevums būtu nodrošināt, lai valsts nauda tiktu izmantota valsts labā, nevis atsevišķu indivīdu bagātības vairošanai;
 - steidzami un vispusīgi jāveic procentu likmju pazemināšana;
 - vairs nedrīkst būtu nekādu „megabonusu” vai milzīgas kompensācijas darba attiecību pārtraukšanas gadījumā;
 - nedrīkst būt nekādu piespiedu štatu samazināšanu.
- Valdībām ir skaidri jāpasaka, ka tās ir gatavas izmantot jebkādas papildu pilnvaras, kas būtu nepieciešamas, lai nodrošinātu darbavietu, uzņēmumu un mājokļu aizsardzību.
- Mēs arī no pašām valdībām pieprasām daudz lielāku caurredzamību attiecībā uz to, kā tās rīkojas ar mūsu naudu. Tām ir skaidri un publiski jāpasaka, ko tās vēlas no bankām attiecībā uz aizdošanas politiku, pārvaldību un atalgojuma struktūru un kā tās rīkosies, lai ierobežotu finanšu spekulantu darbību.

3. Pienācis laiks glābt planētu

- Recesija ir pasaules šobrīd visaktuālākā problēma, taču daudz lielāka problēma tuvāko gadu laikā būs klimata pārmaiņas. Mūsu vienīgā cerība izvairīties no ekoloģiskas

katastrofas ir strauja pāreja uz zemu emisiju un maza enerģijas patēriņa ekonomiku, taču nepieciešamo ieguldījumu apjoms līdz šim ir bijis biedējoši liels.

- Tagad mēs zinām arī to, ka Eiropas ekonomikai ir nepieciešams spēcīgs stimuls veikt ieguldījumus, lai palīdzētu izvairīties no dziļas un ilgstošas recesijas. Mēs aicinām pieņemt Eiropas „Zaļo investīciju” paketi — sudraba lodi, kas trāpīs abos mērķos.
- Eiropa ir pasaules līderis tādās strauji augošās nozarēs kā ekoloģiskās tehnoloģijas, vides preces un atjaunojamās elektroenerģijas ražošanas tehnoloģijas. Eiropas sociāldemokrāti ir izstrādājuši rīcības programmu, lai **ar „zaļo izaugsmi” līdz 2020. gadam izveidotu 10 miljonus jaunu darbavietu**. Taču, lai šos mērķus sasniegtu un izpildītu Eiropas saistības klimata pārmaiņu jomā, būs nepieciešami milzīgi ieguldījumi. Mēs aicinām Eiropas līderus sākt šī uzdevuma izpildi, pieņemot „gudru zaļo investīciju” paketi, kas Eiropai no jauna radīs darbavietas un tuvinās mērķiem klimata un enerģētikas jomā.

4. Sadarbība un solidaritāte — vairāk nekā jebkad, arī tas ir mūsu interesēs

- Visā pasaulē tāpat kā Eiropā tieši vismazāk aizsargātie visvairāk izjūt šī brīža finanšu krīzi. Starptautiskā Darba organizācija (*ILO*) novērtējusi, ka bagātās pasaules kredītu krīzes dēļ nākamā gada laikā jaunattīstības valstīs kopumā izzudīs 150 miljoni darba vietu. Tik ļoti nepieciešamais kapitāls aizplūst no mazāk attīstītajām valstīm, jo finanšu institūcijas savai naudai meklē drošu patvērumu.
- Eiropa pamatoti lepojas ar to, ka tā daudzkārt bijusi pasaules lielākā palīdzības sniedzēja. Taču mums nav nekādu cerību sasniegt Tūkstošgades attīstības mērķus, kamēr pasaules finanšu un tirdzniecības sistēmas regulējošie esošie noteikumi netiks pārstrādāti daudz stabilākā un progresīvākā veidā.
- Turklāt, kamēr mūsu tirdzniecības partneri cietīs no recesijas, arī Eiropas valstīm būs grūti no tās izvairīties. Papildus mūsu morālajām saistībām attiecībā uz Tūkstošgades attīstības mērķiem nepieciešami spēcīgi tirgi, kas pirktu Eiropas preces un pakalpojumus, — tas, kas palīdz jaunattīstības valstīm, palīdz arī mums.
- Pieredze, ko mums sniedz finanšu nozares sabrukums, ir skaidra: koordinēta Eiropas rīcība guva panākumus tur, kur valstu centieni cieta neveiksmi. Arī reālajā ekonomikā koordinēta rīcība — gan Eiropas, gan pasaules līmenī — būs daudz iedarbīgāka nekā atsevišķu valstu līmenī pieņemti risinājumi. Mēs pievienojamies aicinājumam sasaukt jaunu Bretonvudas sanāksmi, lai izveidotu jaunu, atbildīgāku, stabilāku un taisnīgāku pasaules finanšu pārvaldības sistēmu.
- Īstermiņā G20 ekonomikas atveseļošanās plānā ir jānodrošina, lai SVF kopā ar attīstīto valstu centrālajām bankām un valdībām, kā arī valstu pārvaldītajiem finanšu aktīvu fondiem, kuriem netrūkst naudas līdzekļu, padarītu jaunattīstības valstīm un valstīm ar strauju ekonomikas attīstību pieejamus pietiekami lielus kredītresursus, lai tās varētu uzveikt recesiju. Turklāt nekavējoties jānoslēdz Dohas tirdzniecības sarunu kārtā sekmīgam un attīstību veicinošam risinājumam.

5. Ekonomistiem (un arī politiķiem) jāatgriežas skolas solā

- 2008. gadā tikai pāris nedēļu laikā ekonomikas pasaule apgriezās ar kājām gaisā. Priekšstatī, kuri pasaulē valdīja gandrīz trīsdesmit gadus, kuri noteica to, kas ir politiski iespējams un dominēja politiskajās un ekonomiskajās sarunās, izrādījās kļūdaini.
- Tikpat pēkšņi no jauna tika atklātas vecas patiesības, kas tik sen bija izstumtas no valdošajiem politiskajiem uzskatiem. Bez stingra regulējuma un valsts pārraudzības tirgi, jo sevišķi finanšu, pēc savas būtības ir nestabili. Valdībai ir jābūt galvenajam garantam gan attiecībā uz finanšu nozares dzīvotspēju, gan attiecībā uz ekonomiskās aktivitātes līmeni.
- Pieprasījuma regulēšana atkal kļuvusi par vienu no galvenajiem valdības pienākumiem. Turklāt tagad, kad monetārie instrumenti ir kļuvuši tik vāji, visiedarbīgākais instruments cīņā ar recesiju ir fiskālā politika.
- Mēs esam guvuši rūgtu mācību par briesmām, ko rada finanšu nozares galvu reibinoša izaugsme, kuru izraisa nepārtraukti finansiāli jauninājumi, meklējot arvien sarežģītākus uz tirgu balstītus risinājumus, lai novērstu dažādus riskus (piemēram, valūtas kursa svārstības), par kuriem kādreiz bija atbildīga valdība.
- Ikviens vadošā ekonomikas modeļa krīze izraisa ievērojamas izmaiņas veidā, kādā ekonomika tiek mācīta, un veidā, kādā mēs tiekam pārvaldīti:
 - pēc trīsdesmito gadu Lielās depresijas sekoja trīs desmitgades, kuru laikā tika īstenots Keinsa „labklājības kapitālisms”;
 - septiņdesmito gadu stagflācija izraisīja monetāristu „kontrrevolūciju”, kas kopš tā laika ir mūs ietekmējusi.
- Pēc nesenās tirgus slavināšanas un pēdējo 30 gadu mantkārības filozofijas krīzes gan ekonomistiem, gan politiķiem ir ļoti rūpīgi jāizvērtē sava darbība. Ekonomistiem jābūt plašākam redzējumam par to, kā viņu profesija var palīdzēt veidot labāku sabiedrību. Savukārt politiķiem ir jāiemācās visu ilgi un pamatīgi apsvērt pirms savu pilnvaru izmantošanas tirgus labirintos

Mančesterā, 2008. gada 12. novembrī